

Mäss Sucro sõjaväelaagris

206. aastal eKr. roomlaste Teise Puunia sõja Hispaania-sõjakäigu lõpukuudel

Siim Sõkkal*

Sissejuhatus

Esimene Puunia sõda lõppes pärast kahtekümmend kolme sõja-aastat 241. aastal eKr. Kartaago kaotusega, tuues kaasa ulatuslikud reparatsioonid, mis tuli Rooma vabariigile tasuda. Lisaks kaotas Kartaago sõja tagajärjel Roomale Sitsiilia saare ning paar aastat hiljem läks roomlaste kontrolli alla ka seni kartaagolastele kuulunud Sardiinia.¹ Territoriaalsed kaotused ja suur maksukoorem sundisid Kartaagot otsima uut sissetulekuallikat, milleks osutus Ibeeria poolsaar ehk Hispaania. Hamilkar Barka juhtimisel algas 237. aastal eKr. Hispaanias territooriumide vallutamine, mille käigus said kartaagolased ligipääsu poolsaare hõbedarikastele piirkondadele ja palgasõduritele ning Hispaania muutus kartaagolaste uueks tugipunktiks. 225. aastal eKr. sõlmiti Rooma ja Kartaago vahel leping, mis kehtestas, et kartaagolased ei tohi hõivata Ebro jõest põhja poole jäävaid alasid, mis kuulusid roomlaste huviorbiiti.²

Pärast Hamilkari ja tema järglase Hasdrubali surma läks kontroll Hispaanias 221. aastal eKr. Hamilkari poja ja kartaagolaste kuulsaima väejuhi Hannibal Barka kätte.³ Kaks aastat hiljem ründas Hannibal Ebro jõest lõunas asuvat Roomaga liidus olnud Saguntumi linna. Rooma saatkond esitas seepeale Kartaago juhtidele ultimaatum, kas anda Hannibal Roomale üle või alustada sõda. Selle tulemusel puhkes Rooma vabariigi ja Kartaago vahel 218–201 eKr. kestnud Teine Puunia sõda.⁴ Roomlaste esialgse plaani võita sõda korruga Põhja-Aafrikat ja Hispaaniat rünnates nurjas Hannibal, kes tungis pärast Hispaaniast lahkumist oma vägedega läbi Gallia ja üle Alpide Itaaliasse.⁵ Rooma tagala ootamatu ründamine ja Hannibali võimekus väejuhina tõid roomlastele Itaalias kaasa kolm suurt kaotust sõja esimestel aastatel. Lõuna-Itaalias elavad rahvad lõpetasid oma liidu Roomaga ning Hannibal tegeles järgnevat aastat Itaalias Rooma vabariigi ja tema liitlaste alade rüüstamisega, kuid hoolimata asjaolust, et Hannibal ei kaotanud roomlastega võideldes ühtegi lahingut, ei suutnud ta siiski Roomat alistuma sundida.⁶

Kartaagolaste tagala õõnestamiseks Hispaanias saatsid roomlased sinna kaks leegioni Publius Cornelius Scipio juhtimisel, kes jõudis poolsaarele 217. aastal.⁷ Hannibal oma-

* Siim Sõkkal (1991), MA ajalugu, Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituudi üldajaloo osakonna doktorant, siimsokkal@gmail.com

¹ J. S. Richardson. *Hispaniae: Spain and the Development of Roman Imperialism, 218–82 BC*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, lk. 7.

² J. Rich. *The Origins of the Second Punic War*. – *Bulletin of the Institute of Classical Studies* 67, 1996, lk. 2.

³ A. Goldsworthy. *The Fall of Carthage: The Punic Wars 265–146 BC*. London: Cassell, 2003, lk. 137.

⁴ Samas, lk. 144–145.

⁵ S. Elliott. *Romans at War: The Roman Military in the Republic and Empire*. Oxford, Philadelphia: Casemate, 2020, lk. 36.

⁶ D. Hoyos. *Carthage: A Biography*. London, New York: Routledge, 2021, lk. 72–75.

⁷ L. Keppie. *The Making of the Roman Army From Republic to Empire*. London: Routledge, 1984, lk. 12–13.

korda kaasas enda poolel sõtta Makedoonia kuninga Philippos V, kellega tuli roomlastel seetõttu pidada 215–205 eKr. 1. Makedoonia sõda.⁸ 203. aastal eKr. oli Hannibal sunnitud Kartaago kutsel Itaaliast lahkuma, sest Hispaanias võidukad olnud Rooma väed tungisid nüüd Põhja-Aafrikasse. Järgmisel aastal kaotas Hannibal roomlastega võideldes Zama lahingu ning 201. aastal eKr. lõppes sõda rahu sõlmimisega.⁹

Roomlaste sõjategevus Kartaago tugipunktide vallutamiseks Ibeeria poolsaarel kestis 206. aastani eKr., kuid ei osutunud ülejäänud sõjast sugugi kergemaks. 211. aastal eKr. sai Hispaanias teeninud vägedele Ülem-Baetise topeltlahingus osaks kaks suurt kaotust, kus koos suurema osa vägedega hukkusid ka leegione juhtinud Publius ja Gnaeus Cornelius Scipio.¹⁰ Rooma vägede täielikku hävingut suudeti vältida ainult tänu Gnaeus Scipio legaadi Lucius Marcus Septimuse kiirele tegutsemisele, kes suutis kahe leegioni riismed koondada üheks 6000 mehe suuruseks armeeks ning taanduda Ebro jõe taha, kus sõdurid ta laagris korraldatud valimiste käigus uueks väejuhiks kuulutasid.¹¹

Järgneva aasta jooksul teavitas Marcus senatit Hispaanias toimunud, millele järgnes esmalt kiirkorras Hispaaniasse lisavägede saatmine¹² ning seejärel Roomas uue väejuhi valimine, mida kiirustas tagant ka asjaolu, et Marcus oli omistanud propretori tiitli, mis oli küll omane ametiaste vägesid juhtivale legaadile Rooma armees,¹³ kuid valimised olid toimunud sõjaväelaagris ilma senati volitusteta, mida peeti halvaks pretsedendiks.¹⁴ Roomas osutus Hispaania vägede uueks juhiks hukkunud Publius Cornelius Scipio kõigest 24-aastane samanimeline poeg, kes sai pärast Zama lahingus Kartaago alistamist tuntuks Africanuse lisanime järgi.¹⁵ 210. aastal eKr. saabus Scipio Hispaaniasse uute lisavägedega ja alustas intensiivset sõjategevust, mille tulemusena oli 206. aastaks eKr. Hispaanias kartaagolaste kätte jäänud ainult Gadesi linn, mille vastu saadeti suurem osa Scipio käsutuses olnud vägedest.¹⁶ Ülejäänud armeest oli 3000 meest garnisonis Ebro jõe juures¹⁷ ning 8000 sõdurit paigutatud Sucro sõjaväelaagrisse,¹⁸ mis jättis Uus-Kartaagos Scipio käsutusse 7000 sõjameest.¹⁹ Pärast Scipio haigestumist ja tema peatset surma kuulutatavate lugude levimist puhkes roomlaste Teise Puunia sõja Hispaania-sõjakäigu lõpukuudel Sucro sõjaväelaagris mäss, mida Vana-Rooma ajaloolased pidasid suurimaks Rooma-vastaseks ülestõusuks keskmise vabariigi ajal ning üheks suuremaks, mida Rooma riik enne Liitlassõja algust koges.²⁰

Kuigi Rooma senaatorlikus ajalookirjutuses on nimetatud mässu kujutatud Teise Puunia sõja ja Scipio Africanuse varase karjääri ühe olulisema seigana, on see saanud nüüdisajal võrdlemisi vähe tähelepanu. Kõige põhjalikumalt mässu analüüsiv artikkel piirdub antiikallikates esitatud argumentide kummutamisega, näidates, et Vana-Rooma ajaloolased suhtuvad lihtsõduritesse liiga karmilt.²¹ Vaadates sõjameeste kaebusi ja neile esitatud süüdistusi, on võimalik esile tuua mitmeid sõdurite ja armee juhtkonna vahelise konflikti tegureid. Sõdurid kurtsid pika teenistus-

⁸ J. E. Lendon. *Soldiers and Ghosts A History of Battle in Classical Antiquity*. New Haven, London: Yale University Press, 2005, lk. 193–194.

⁹ A. Goldsworthy. *The Complete Roman Army*. London: Thames & Hudson, 2007, lk. 41.

¹⁰ Liv. 25.34–36

¹¹ Liv. 25.37

¹² App. Hisp. 3.17

¹³ J. Peddie. *The Roman War Machine*. Conshohocken: Combined Publishing Inc., 1996, lk. 29.

¹⁴ Liv. 26.2

¹⁵ Liv. 26.18

¹⁶ Liv. 28.23

¹⁷ Liv. 26.42

¹⁸ Liv. 28.24

¹⁹ Polyb. 11.26

²⁰ Liv. 28.24; App. Hisp. 7.34

²¹ S. G. Crisanthos. *Scipio and the Mutiny at Sucro, 206 B.C.* – *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 46. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1997, lk. 172–184.

aja üle, meestele ei olnud mitu aastat makstud palka ja laagrit ei olnud korralikult varustatud.²² Laagri juhtkonna soovimatus võtta kuulda sõdurite kaebusi sundis mehi mässule, mille käigus valiti endale uued juhid.²³ Scipio ja tema kaaskond nägid mässu katsena takistada sõja võidukat lõpetamist Hispaanias ning seetõttu süüdistati sõdureid erinevates seaduserikkumistes kuni riigireetmiseni välja.²⁴ Mässu kirjeldavad antiikautorid võtavad üksmeelselt Scipiot toetava seisukoha, süüdistades sõdureid laiskuses ja reetlikkuses. Lähemal uurimisel selgub, et mässulised olid kannustatud eluliselt olulistest põhjustest nii enda kui ka oma Itaalias asuvate perekondade heaolu nimel. Lisaks tuginesid mehed oma tegudes ajaloolistele ja Hispaanias sõjakäigu ajal loodud pretsedentidele, mis tulevad järgnevalt vaatluse alla.

Teenistusaja pikkus

Kui kuulujutud Scipio haigestumisest ja peatsest surmast Hispaanias levima hakkasid, otsustas üks seni Roomaga liidus olnud Hispaania hõimudest alustada mässu ning sellest kuuldes muutsid oma tegevust ka Sucros paiknenud sõdurid.²⁵ Laagrit juhtinud sõjaväetribuunidele esitati ultimaatum: kui Hispaanias on taas puhkenud aktiivne sõjategevus, tuleb sõdurid lahingusse saata, vastasel korral on nende teenistusaeg lõppenud ning meestel on aeg Itaaliasse naasta.²⁶ Valdava osa Sucros asunud meestest moodustasid sõdurid, kes olid varasemalt teeninud 211. aastal hävitavalt lüüa saanud Publius ja Gnaeus Scipio juhitud armeedes ning seega sõdinud Hispaanias 217. aastast saadik.²⁷ 206. aastaks olid sõdurid näinud pidevat teenistust üksteist aastat, mis oli ebatavaliselt pikk teenistusaeg isegi Teise Puunia sõja kontekstis. Keskmise vabariigi ajal oodati täisealistelt kodanikelt, et nad teeniksid armees kokku kuusteist aastat. Kuna Puunia sõjast tingitud raskuste tõttu ei olnud võimalik värvata igal aastal uusi sõjamehi, oodati meestelt nüüd kuut aastat järjestikust teenistust, olles aga hiljem kohustatud senati kutsel perioodiliselt teenistusse naasma.²⁸ Nagu selgub, oli suur osa mässavatest sõduritest teeninud Hispaanias peaaegu kaks korda kauem, kui teenistusse kutsututelt oodati.

Probleem ebatavaliselt pika teenistusperioodiga ei piirdunud üksnes asjaoluga, et Rooma kodanike õigusi oli rikutud. Esimese sajandi eKr. reformide eelsele perioodile omaselt koosnesid Teise Puunia sõja ajal Hispaanias teeninud väeüksused liitlasvägedest ja erinevatest varanduslikest gruppidest pärit Rooma kodanikest, kes moodustasid armee tuumiku.²⁹ Tavaline sõjamees oli vanuses 20–25 aastat³⁰ ja värvatud maomanike hulgast, kes suutsid tagada endale lahinguvarustuse ning pidid traditsiooniliselt teenima ühe lahingukäigu perioodil, mis Itaalias peetud sõdade ajal oli piirdunud tavaliselt suvekuudega.³¹ Rooma sõjategevuse laienemine Vahemere-ruumis viis mehi järjest pikemaks perioodiks eemale taludest, mis oli nende peamine sissetulekuallikas. Mida kauem mehed kodust eemal viibisid, seda tõenäolisem oli, et naastes oli talu laostunud või võlgade katteks müüdüd.³² Probleem maavalduste

²² Polyb. 11.28, Liv. 28.24–25, App. Hisp. 7.34

²³ Polyb. 11.26, Liv. 28.24, App. Hisp. 7.34

²⁴ Polyb. 11.29, Liv. 28.27, App. Hisp. 7.34

²⁵ Liv. 28.24

²⁶ Samas.

²⁷ N. Rosenstein. *Rome at War. Farms, Families, and Death in the Middle Republic*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2004, lk. 189.

²⁸ D. Nardo. *Life of a Roman Soldier*. San Diego: Lucen Books, 2001, lk. 26.

²⁹ R. Knapp. *Aspects of the Roman Experience in Iberia, 206–100 B.C.* Valladolid: Universidad De Valladolid, 1977, lk. 149.

³⁰ J. P. Roth. *The Logistics of the Roman Army at War, 264 B.C. – A.D. 235*. Leiden, Boston, Köln: Brill, 1999, lk. 11–12.

³¹ L. de Blois. *The Roman Army and Politics in the First Century Before Christ*. Amsterdam: J. C. Giben, 1987, lk. 6.

³² S. E. Phang. *Roman Military Service: Ideologies of Discipline in the Late Republic and Early Principate*. New York: Cambridge University Press, 2008, lk. 3.

kaotamisega tuleb esile ka asjaolust, et Teise Puunia sõja ajal hakkas senat esimest korda aegajalt kodanikele maaga pika sõjaväeteenistuse eest tasuma.³³ Olukorra muutis ohtlikuks ka 218. aastast Itaalias sõdinud ja maapiirkondi rüüstanud Hannibal. Rooma oli kandnud sõjas suuri kaotusi ning 213. aastaks oli 29% täisealistest meestest värvatud armeedesse, et Rooma vaenlastega võidelda.³⁴ Kaks korda pikem teenistusaeg, ohtlikud olud Itaalias ning suurel arvul meeste värbamine sõjas võitlemiseks, mis vähendas võimalust, et raskesse olukorda sattunud perekonnad said vaid lähedastelt abi paluda, jättis Sucros asunud mehed olukorda, kus nad ei saanud olla kindlad, et naasevad oma perekonna ja maavalduse juurde. Olukorra muutis veelgi pingelisemaks sõduritele maksmata jäetud teenistustasu.

Probleemid laagri varustamise ja sõdurite palgaga

Probleemid Sucros paiknenud sõdurite varustamisega ulatusid tagasi vähemalt 211. aastasse, kui Lucius Marcius teavitas senatit lahinguväljal toimunud ning palus saata ellujäänud meeste varustamiseks toidumoona ja riietust.³⁵ Senat otsustas selle üle arutada, kuid rohkem ei ole nende rollist 217. aastast saadik Hispaanias teeninud sõdurite varustamisel teada. Roomast läkitati Hispaaniasse küll kaks korda lisavägesid ning Scipio tõi endaga kaasa varustust ja raha, kuid näib, et seda ei kasutatud Hispaanias juba teeninud vägedele maksmiseks.³⁶ Uue väejuhi esimene otsus pärast provintsi saabumist oli vallutada Uus-Kartaago linn, mis oli üks kartaagolaste peamistest tugipunktidest, kuid ka koht, kus paiknes suurem osa vastaste varandusest ning lahingumoonast.³⁷ Kuna Hispaanias teeninud väed olid kehvasti varustatud, võis otsus rünnata esimesena hästi varustatud linna olla tingitud Scipio vajadusest hoida lahinguvõimelisena tema teenistuses olnud vägesid, mille suurus ulatus peaaegu 30 000 meheni.³⁸ Uus-Kartaago vallutamisega sai Scipio enda käsutusse rikkalikult sõjasaaki, kuid soov võita kingitustega enda poolele Hispaania hõimupealikke tähendas, et tavasõduriteni jõudis sellest piiratud osa ning Scipio leebe suhtumine hispaanlastesse muutis armees teenivate meeste olukorra keeruliseks.³⁹

Esimese Puunia sõja tagajärjel kujunes arusaam, et efektiivse sõjapidamise huvides peab väejuhil olema autonoomia sõdurite varustamist puudutavate otsuste tegemisel provintsis, kus sõjapidamine toimus.⁴⁰ See tähendas, et kõik vajalik rekvireeriti kohalikul elanikkonnal.⁴¹ Vägede paigutamine talvekorterisse piirkonnas asunud linna või püstitatud sõjaväelaagrisse võis tähendada kohalike laostumist, sest nende kanda jäi Rooma vägede varustamine sel perioodil.⁴² Scipio soov hoida häid suhteid Hispaania hõimudega, kes olid seni olnud Kartaago liitlased, ning kasutada kartaagolastelt võidetud ressursse Põhja-Aafrika kuningate⁴³ enda poolele võitmiseks tähendas, et Rooma sõdurid said toetuda kohalikule elanikkonnale parimal juhul minimaalselt.⁴⁴

³³ J. Patterson. *Military Organization and Social change in the Later Roman Republic.* – J. Rich, G. Shipley (eds.). *War and Society in the Roman World.* London: Routledge, 1993, lk. 102.

³⁴ C. McNab. *The Roman Army: The Greatest War Machine of the Ancient World.* Oxford, New York: Osprey Publishing, 2010, lk. 38.

³⁵ Liv. 26.2

³⁶ Polyb. 11.28, App. Hisp. 3.17, 4.18

³⁷ B. H. L. Hart. *Scipio Africanus: Greater Than Napoleon.* London: Da Capo Press, 1926, lk. 28.

³⁸ D. Campbell. *Roman Legionary vs Carthaginian Warrior: Second Punic War 217–206 BC.* Oxford, New York: Osprey Publishing, 2018, lk. 58.

³⁹ Polyb. 10.34–35, Liv. 27.19

⁴⁰ P. Erdkamp. *The Corn Supply of the Roman Armies during the Third and Second Centuries B.C.* – *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 44, 1995, lk. 181.

⁴¹ J. P. Roth. *The Logistics of the Roman Army at War, 264 B.C.,* lk. 226.

⁴² P. Erdkamp. *The Corn Supply of the Roman Armies during the Third and Second Centuries B.C.,* lk. 174.

⁴³ Polyb. 11.24a, Liv. 27.19, App. Hisp. 6.30–31

⁴⁴ J. P. Roth. *The Logistics of the Roman Army at War, 264 B.C.,* lk. 151.

Võib öelda, et Scipio ignoreeris Sucros asunud sõdurite vajadusi sel määral, et seda võib pidada noore väejuhi kogenematusse märgiks. Laagri kehv varustamine näitas, et nii seal paiknevad sõdurid kui ka hobused ei olnud täielikus lahinguvalmiduses⁴⁵ ning vägede halb kohtlemine oli tuntud põhjus, miks sõdurid võisid mässu alustada.⁴⁶ Kui mehed leidsid ennast olukorras, kus neil ei olnud raha endale toidumoonna ostmiseks⁴⁷ ega saanud abi laagrit juhtinud sõjaväetribuunidelt, olid Sucros paiknevad sõdurid valmis riskima oma eluga, rikkudes sõjaväedistsipliini,⁴⁸ ning käima öösiti ümberkaudsetelt aladelt toitu hankimas.⁴⁹ Sõjategevus Hispaanias võis olla küll lõpusirgel, kuid sõdurite sisuliselt rüüsteretked ärritasid Hispaania elanikke, kellega Scipio soovis säilitada häid suhteid,⁵⁰ ning toidumoonna hankimine oli sõja ajal alati riskantne ettevõtmine, sest muutis sõdurid vaenlasvägedele kergeks sihtmärgiks.⁵¹ Scipio oli küll sunnitud lõpuks tõdema, et Sucros paiknenud meestele oldi võlgu pikalt maksmata teenistustasu, kuid süüdistas selles esmalt oma haigestumisest tulenenud aeglasemat asjaajamist ning seejärel väejuhte, kelle teenistuses sõdurid olid varasemalt olnud.⁵² Laagri varustusprobleemide kõnetamise asemel süüdistas Scipio mehi Rooma-vastases mässus, meeste soovis liituda Hispaania hõimude ja kartaagolastega ning noomis neid, et sõjamehed ei tulnud kohe tema jutule, kui olukord laagris väga raskeks muutus.⁵³

Süüdistused seaduserikkumistest ja mässuliste motiivid ning õigustused

Enne mässu alustamist olid Sucro laagris asunud sõdurid korduvalt üritanud oma kaebused sõjaväe juhtkonnale teatavaks teha. Probleeme arutati esmalt koosolekutel ning seejärel sooviti teavitada väejuhti.⁵⁴ Käsuliini kaudu oleksid sõdurite nõudmised pidanud jõudma Scipioni, kuid laagrit juhtinud sõjaväetribuunid otsustasid meeste sõnumid talle edastamata jätta.⁵⁵ Leides ennast olukorras, kus nende probleemid ei leidnud lahendust, otsustati tribuunid laagrist välja heita ning valida 35 uut juhti, kes pidid meeste teated Scipiote edastama.⁵⁶ Paradoksaalselt jõudsid kaebused pärast tribuunide laagrist pagendamist viimaste kaudu ka väejuhini.⁵⁷ Teated mässust sundisid armee juhtkonda otsustavalt reageerima, sest Sucro oli strateegilise tähtsusega laager, kus paiknes peaaegu kolmandik Hispaanias teenivatest vägedest.⁵⁸

Sõdurid olid küll sunnitud alustama mässu pärast seda, kui nende nõudmisi kuulda ei võetud, kuid ei saa öelda, et nad käitusid toetumata varasematele pretsedentidele, mis võimaldasid mässulistel oma teguviisi õigustada. Tuleb pidada meeles, et mainitud perioodil ei koosnenud Rooma armee elukutselistest sõjameestest, vaid Rooma kodanikest, kes olid vastanud senati välja kuulutatud mobilisatsioonile,⁵⁹ ning liitlasvägedest, kes moodustasid teise poole sõjaväest.⁶⁰ Rooma kodanike sõjaväelist ning tsiviilelu ühendavaks faktoriks oli traditsiooniliselt olnud tsenturiaatsete komiitside nimeline valimiskogu, kus muu hulgas valiti

⁴⁵ Samas, lk. 61–62.

⁴⁶ McNab. *The Roman Army: The Greatest War Machine of the Ancient World*, 2010, lk. 78.

⁴⁷ J. P. Roth. *The Logistics of the Roman Army at War, 264 B.C.*, lk. 16.

⁴⁸ Polyb. 6.37

⁴⁹ Liv. 28.24

⁵⁰ J. P. Roth. *The Logistics of the Roman Army at War, 264 B.C.*, lk. 151.

⁵¹ Samas, lk. 286.

⁵² Polyb. 11.28

⁵³ Polyb. 11.28–29, Liv. 28.28, App. Hisp. 7.34–35

⁵⁴ Liv. 28.24

⁵⁵ C. E. Brand. *Roman Military Law*. Austin: University of Texas Press, 1968, lk. 50.

⁵⁶ Polyb. 11. 26

⁵⁷ Polyb. 11. 26, Liv. 28.24

⁵⁸ R. Knapp. *Aspects of the Roman Experience in Iberia*, lk. 16.

⁵⁹ C. E. Brand. *Roman Military Law*, lk. 91–92.

⁶⁰ Polyb. 6.26

ka enamik sõjaväetribuune⁶¹ ning magistraadid, kes sõja ajal määrati vägesid juhtima.⁶² Nii nagu tsenturiaatsete komiitside valimissüsteem, olid armees teenivad kodanikud varanduspõhiselt üksustesse grupeeritud ning keskmise vabariigi aegne armee moodustas läbilõike Rooma ühiskonnast.⁶³ Pärast 211. aastal kantud kaotusi olid Hispaanias teenivad sõdurid leidnud ennast raskes olukorras, mille lahendamiseks otsustati läbi viia valimised, mille tulemusena kuulutati Lucius Marcius vägede juhatajaks.⁶⁴ Kuigi sõjaväelaagris hääletamisi oli 357. aastal eKr. seadustega piiratud,⁶⁵ olid sõdurid sunnitud leidma kiirkorras uue väejuhi, kes Roomas oleks valitud tsenturiaatsetel komiitidel.

Valdav osa Sucro laagris paiknenud meestest pärines samast väekontingendist, kes olid juba korra sõja ajal endale uue juhi valinud, ning taas raskesse olukorda sattudes otsustasid mehed korrata varem edukalt lõppenud protseduuri. Pärast Scipio jõudmist Hispaaniasse jätkas Marcius teenistust Scipio juhtimise all,⁶⁶ olles määratud aeg-ajalt tema asemel vägede ülemjuhatajaks, kaasa arvatud mässu puhkemise perioodil, kui Scipio oli haigestunud.⁶⁷ Sucros asunud meestel oli seega loota sümpaatse väejuhi toele, kelle hoolde olid sõdurid korra juba oma elu usaldanud ning kes võis meeste motiive paremini mõista.

Mässuliste käitumise lähemal uurimisel on võimalik leida ka paralleele Rooma varase vabariigi ajal ajavahemikus 494–287 eKr. toimunud seisuste võitluse käigus toimunud sündmustega. Lood, kuidas sõjaväkke kutsutud Rooma kodanikud olid 494. aastal eKr. eiranud sõja olukorras magistraatide käske, murdnud sõjaväevannet ning järgneva mässu abil aidanud võita kõigile kodanikele suuremaid poliitilisi õigusi ning kaitset magistraatide omavoli eest, olid küll suures osas hilisemad väljamõeldised, kuid see ei takistanud roomlasi oma tegusid nende müütide abil õigustamast.⁶⁸ Varase vabariigi aegsetes sündmustes ja Sucro mässuliste muredes on näha paralleele. Mõlemal juhul kurtsid sõdurid pika teenistusaja üle, mis ohustas nende heaolu tsiviilelus ning sellest tulenevalt ka nende ühiskondlikku positsiooni, mis oli seotud kodaniku varandusliku olukorraga. Vähene sõjasaak ei taganud piisavat sissetulekut, mis oleks võimaldanud päästa võlgadesse sattunud talusid, ning palk, mida sõjaväes maksti, oli äraelamiseks liiga väike. Armees teeninud kodanikud läksid nende kaebustega oma juhtide jutule, kellelt nad aga abi ei saanud. Leides ennast sellises olukorras, otsustasid sõdurid, et ainuke viis oma kaebused juhtkonnale selgeks teha oli keelduda allumast ning kasutada sõjaolukorda ära, et sundida juhte kodanike probleeme tunnistama.⁶⁹

Sucro mässulisi süüdistati samuti, et nad on murdnud sõjaväevannet, kuid siinkohal võib oletada, et sõdurid võisid leida õigustusi ükskõiksete sõjaväetribuunide vastu astumiseks, tuginedes Teise Puunia sõja ajal tehtud muudatustele sõjaväevandes. Teoreetiliselt olid armees teeninud kodanikud väejuhi täieliku võimu all, kel oli õigus mehi vajaduse korral hukata.⁷⁰ Sõdurid olid seotud püha sõjaväevandega, mis lausuti enne sõjakäigu algust ning nii kodanikud kui ka liitlased lubasid alluda väejuhile ja ohvitseridele, täita kõiki neile antud käske, kui nad seda suudavad, mitte deserteeruda ega teha midagi seadusevastast.⁷¹ Tegelikuses ei

⁶¹ R. A. Gabriel. *Scipio Africanus: Rome's Greatest General*. Washington, D.C.: Potomac Books, Inc., 2008, lk. 12.

⁶² P. Erdkamp. *A Companion to the Roman Army*. Malden, Oxford, Victoria: Blackwell Publishing, 2007, lk. 99.

⁶³ P. Sabin, H. van Wees, M. Whitby. *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare Volume 1, Greece, The Hellenistic World and the Rise of Rome*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, lk. 356.

⁶⁴ Liv. 25.37

⁶⁵ Liv. 7.16

⁶⁶ R. A. Gabriel. *Scipio Africanus: Rome's Greatest General*, lk. 6.

⁶⁷ App. *Hisp.* 6.31, 7.34

⁶⁸ G. Forsythe. *A Critical History of Early Rome From Prehistory to the First Punic War*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 2005, lk. 173.

⁶⁹ Samas, lk. 172–175.

⁷⁰ C. E. Brand. *Roman Military Law*, lk. 66.

⁷¹ Polyb. 6.21, DionHal. 10.18, 11.43

pääsenud ükski väejuht tõsiasjast, et ta juhtis lahinguväljal hääleõiguslikke Rooma kodanikke, kel olid õigused ja vabadused, mida roomlased olid valmis oma eluga kaitsma. Väejuht ise oli valitud ametnik, kes pidi tahes-tahtmata sõdurite soovidega arvestama. Kui vägesid juhtinud magistraadi otsused sõjakäigul ohustasid kodanike vabadust tsiviilellu naastes, tõlgendati seda kui väejuhi soovi saada suuremat võimu kui talle kohane. Seades ennast positsioonile, kus tema tegudest võis oleneda kodanike saatust tsiviilellus, oli ta muutunud totaalseks valitsejaks, mis oli vastuolus vabariikliku õiguskorraga. Lisaks oli Teise Puunia sõja ajal toimunud muudatus sõjaväevandes. Peale algse vande lubasid nüüd armeega liitunud, et ei põgene lahinguväljalt ning haaravad relva ainult vaenlase tapmiseks või Rooma kodaniku kaitseks.⁷² Just klausel „haarata relv kodaniku kaitseks“ oli see, millele mässulised võisid rõhuda, kui otsustasid mitte alluda nende kaebusi ignoreerivatele sõjaväetribuunidele.

Vanne haarata relv kodaniku kaitseks tähendas vabariigi ajal ka vannet kaitsta riiki ja selle seadusi. Roomlaste jaoks ei olnud vabariik umbisikuline poliitiline olem, mis inimesi kontrollis. Vabariik tähendas kodanikke, keda ühendasid ühtsed huvid ja ühtne arusaam seadustest⁷³ ning Rooma kodanike jaoks olid peamise tähtsusega seadused, mis kaitsesid neid magistratide omavoli eest. Kuna need seadused olid võidetud varase vabariigi ajal, seostati neid vabariigi olemusega ning igasugust magistratide käitumist, mis ohustas kodanike heaolu ja positsiooni ühiskonnas, nähti rünnakuna kõigi kodanike ehk kogu vabariikliku süsteemi vastu.

Sellest tulenevalt võib oletada, et Sucro sõjaväelaagris paiknenud sõdurite silmis ei pruukinud nende teod olla otseselt seotud vande murdmise ega riigireetmisega. Mehed tuginesid pretsedentidele Rooma ajaloost ja enda teenistusperioodist. Otsustati eirata sõjaväevande osasid, mis vähendasid nende vabadusi Rooma kodanikena, ning tugineda sõja algusaastatel lisatud vande osadele, mis võimaldas neil õigustada oma käitumist olukorras, kus kaaskodanike heaolu oli ohus. Sõjaväe juhtkonnale tingimusteta allumine oleks loonud ohtliku pretsedendi plebeide suhtes vaenulike riigijuhtide kasuks. Vägesid juhtinud magistratid oleksid saanud kasutada pikka väeteenistust, et kodanike võlastumise kaudu haarata suuremat kontrolli elanikkonna üle, kelle varanduslik seisund aasta-aastalt halvenenuks. Seeläbi oleks vähenenud tavakodanike mõjuvõim valimiskogudel ning plebeide olukord oleks hakanud liikuma tagasi seisuste konfliktielise perioodi suunas, kui kogu võim riigis kuulus nobiliteedi hulka kuuluvatele patriitsisoost perekondadele. Sucro sõjaväelaagris toimunud mäss oli toimunud protestiks sõdurite ebaausa kohtlemise vastu sõjaväes, kuid teadlikult või teadmata oli selle käigus taasetatud ka üht olulisemat hetke Rooma vabariigi ajaloos ning näidatud, et sõjaväes teenivad kodanikud on valmis seisma vabariigi kaitseks neid väärkohtlevate magistratide vastu. Selleks oli neile andnud õigustuse Teise Puunia sõja ajal kasutusele võetud uus sõjaväevanne.

Mässu lahenemine

Sõdurid võisid tõepoolest arvata, et tuginevad varasematele sündmustele, mis nende tegusid õigustavad, kuid see ei säästnud neid tõsiasjast, et mässu lõpptulemuse üle otsustas Scipio koos oma lähikondlastega, kelle silmis oli toime pandud Rooma-vastane mäss, mis kvalifitseerus riigireetmisena.⁷⁴ Teiselt poolt tuli aga sõjaväe juhtkonnal arvestada, et mässulised olid arvulises ülekaalus ning 8000 mehe grupiviisiline karistamine ei olnud niigi kaotusterohke sõja kontekstis mõistlik. Otsustati, et Sucro laagrist pagendatud sõjaväetribuunid saadetakse mässuliste juurde sõnumiga, et mehed võivad tulla Uus-Kartaagosse oma palga järele, kuid mässuliste juhid plaaniti salaja arreteerida ja mässuliste ees hukata.⁷⁵ Päev pärast sõdurite

⁷² Liv. 22.38

⁷³ Cic. Rep. 1.39

⁷⁴ O. F. Robinson. Penal Practice and Penal Policy in Ancient Rome. New York: Routledge, 2007, lk. 62.

⁷⁵ Liv. 28.25–26

linna saabumist kutsus Scipio nad rahvakogule, kus üllatas sõjamehi täie tervise juures olemisega.⁷⁶ Mässuliste juhid hukati koosolekul, kuid sõduritele maksti neile võlgnetud teenistustasu välja pärast seda, kui mehed olid uuesti andnud sõjaväevande.⁷⁷ Seejärel liiguti Hispaania mässuliste vastu, keda kohustati lüüasaamise järel tasuma sõdurite palga jaoks kõrgemaid makse ning varustama armeed vilja ja riideesemetega.⁷⁸ Scipio oli aga Hispaanias kogetust õppust võtnud ning mõistis, et sõdurite ignoreerimine võib kaasa tuua karmid tagajärjed. Kaks aastat hiljem Aafrikas süüdistas Marcus Porcius Cato Vanem Scipiot, et too rikub sõdurite moraali neile liiga heldekäeliselt tasudes.⁷⁹

Kokkuvõte

206. aastal eKr. Sucro sõjaväelaagris toimunud mässu kirjeldavad allikad esitavad sündmused Rooma nobiliteedi vaatekohast ning asetavad kogu süü armees teeninud kodanike õlgadele. Süüdistused Rooma-vastase mässu alustamises ning plaanides teha koostööd vaenulike vägedega ei vasta tõele. Veelgi enam, vabariigiaegse armee tuumiku moodustasid roomlased, kes ei olnud elukutselised sõjamehed, vaid kodanikud, kes liitusid sõjakäikudega riigi ja kaaskodanike kaitseks ning lootuses saada osa rikkalikust sõjasaagist. Teise Puunia sõja ajal Hispaanias teeninud väed leidsid ennast olukorras, kus nende teenistusaeg oli kestnud kaks korda kauem, kui oleks võinud oodata. Sõjasaagist oli nendeni jõudnud väike osa ning Itaaliast eemal veedetud aeg suurendas tõenäosust, et mehed naasevad koju võlgades või laostunud talude juurde. Nähes, et sõjaväe juhtkond ei olnud nõus nende probleeme kuulama, otsustasid sõjaväes teeninud roomlased käituda vastavalt ajaloolistele ja enda teenistusaegast pärinevatele pretsedentidele. Sõjaolukorda kasutati ära väejuhile surve avaldamiseks, protestiks valiti legaalseid valimisprotseduure imiteerides sõjaväelaagritele uued juhid, kelle ülesandeks oli kodanike nõudmised väejuhile teatavaks teha. Mässulised ei tapnud kedagi ega rünnanud roomlaste tugipunkte. Vaadates sündmusi ajaloolises kontekstis, näeme, et sõdurite teod olid mõeldud Rooma kodanike kaitseks sõjaväes ja tsiviilelus. Lisaks kodanike kohustusele vabariiklikku süsteemi kaitsta andis Teise Puunia sõja ajal kasutusele võetud sõjaväevanne neile selleks ka õigustuse.

Allikad:

App. Hisp. = Appian, The Spanish Wars <https://www.livius.org/sources/content/appian/appian-the-spanish-wars/> (31.12.2022)

Cic. Rep. = Marcus Tullius Cicero *De re publica* <http://www.thelatinlibrary.com/cicero/repub.shtml> (31.12.2022)

DionHal. = Dionysius Halicarnassus *Rhōmaikē Arkhaiologia* http://penelope.uchicago.edu/Thayer/e/roman/texts/dionysius_of_halicarnassus/home.html (31.12.2022)

Liv. = Titus Livius *Ab Urbe Condita Libri* <http://www.thelatinlibrary.com/liv.html> (31.12.2022)

Polyb. = Polybius *Historíai* <https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Polybius/home.html> (31.12.2022)

⁷⁶ Polyb. 11.27–28

⁷⁷ Liv. 28.29

⁷⁸ R. Knapp. Aspects of the Roman Experience in Iberia, lk. 45–46.

⁷⁹ J. P. Roth. The Logistics of the Roman Army at War, 264 B.C., lk. 258.